

Informator turystyczny

Spis treści

I. Wstęp.....	3
II. Zarys dziejów.....	4
III. Góra Chełmska.....	10
IV. Zielony Koszalin.....	14
V. Staromiejska Trasa Turystyczna.....	18
VI. Kultura.....	30
1. Wydarzenia kulturalne.....	30
2. Muzea i wystawy.....	34
3. Działalność kulturalna.....	37
VII. Koszalin dla aktywnych.....	40
VIII. Na turystycznym szlaku.....	44

Redakcja tekstu:
Katarzyna Rojek

Zdjęcia:
Marcin Karasiński

Opracowanie graficzne i DTP:
Aleksandra Cyrny

Wydano na zlecenie:
Urzędu Miejskiego w Koszalinie
ul. Rynek Staromiejski 6-7, 75-007 Koszalin
tel. (+48) 94 348 86 00, faks (+48) 94 348 86 25
www.koszalin.pl

Copyright by:

POLSKIE WYDAWNICTWA REKLAMOWE
ul. Szosa Chełmińska 124, 87-100 Toruń
tel./faks (+48) 56 651 19 61
www.pwr.com.pl

Wydanie 2/2013
ISBN: 978-83-62826-10-0 **NOWY**

KOSZALIN

pełnia życia

Koszalin - widok z lotu ptaka

Koszalin jako cel turystycznych wędrówek urzeka historyczną atmosferą oraz fascynującą współczesnością. Jest to bowiem miasto zarówno wielu zabytków gotyckich, jak i licznych nowoczesnych rozwiązań architektonicznych.

Koszalin to także miejsce znaczących wydarzeń kulturalnych o randze międzynarodowej, a zarazem ośrodek turystyki aktywnej i różnorodnych form rekreacji, którym sprzyjają szczególnie tujejsze walory przyrodnicze i pozytywna moda na ekologię. Jest to wreszcie miasto, w którym zawsze coś się dzieje – gdzie każdy może cieszyć się pełnią życia.

Zarys dziejów

*Odlew najstarszej pieczęci Koszalina z XIII w.
- zbiory Archiwum Państwowego w Szczecinie*

Pradzieje

Okolo 11 000 lat temu po ustąpieniu lodowca skandynawskiego pojawili się niedaleko dzisiejszego Koszalina pierwsi ludzie – koczownicza grupa łowców reniferów. Ślady jej pobytu odkryte zostały w okolicach jeziora Lubiatońskiego w postaci obozowiska pod Kretominem oraz krzemienych grocików trzonkowych do strzał łuków na terenie Bonina i Lubiatowa. Z kolei pod Dzierżęcinem archeolodzy znaleźli ślady pobytu oraz narzędzia krzemienne ludności z kręgu kultury mezolitycznej (środkowej epoki ka-

mienia) datowane na 8000 r. p.n.e. Dokładne przebadanie stanowisk archeologicznych w Dzierżęcinie przyniosło później kolejne odkrycia, które pozwoliły potwierdzić także osadnictwo w tym rejonie pomiędzy 6000 a 4000 r. p.n.e. Znaleźiska narzędzi z tego okresu pochodzą również z innych rejonów obecnego miasta – z ul. Dworcowej, Góry Chełmskiej, Jamna i Lubiatowa.

Wczesne średniowiecze

Po wielkiej wędrówce ludów przybyły na Pomorze

pod koniec VI w. słowiańskie plemiona Kaszubów, nazwanych przez Rzymian (i później Germanów) Wenedami, a przez Polan – Pomorzani. Najstarsze ślady dominującego kaszubskiego grodu plemiennego, który założono w tym okresie, odkryli archeolodzy w Białogardzie; nieco później powstało największe w regionie grodzisko w Budzistowie (Stary Kołobrzeg). W okolicach Koszalina taką funkcję pełniło grodzisko w Kretominie, datowane na VIII-X w. W tym okresie uaktywnił się kult pogański na Górze Chełmskiej, zwanej wówczas Holm (Cholm, Golem). Właśnie z tym ośrodkiem należy wiązać początki Koszalina jako osady służebnej dla gontyny pogańskiej, być może także targowej. Nazwa została zapisana po raz pierwszy w 1214 r. jako „vilam... Cossalitz... iuxta Cholin

in Cholebergensi territorio” (wieś Koszalin opodal Góry Chełmskiej w ziemi kołobrzesckiej) w dokumencie nadania dla norbertanów z Białoboków koło Trzebiatowa.

Założenie miasta

Z czasów piastowskich podbojów Pomorza Zachodniego nie zachowały się żadne konkretne informacje o przedlokacyjnej osadzie. W okresie tworzenia się państwa Gryfitów leżała ona na wschodnich rubieżach kasztelanii kołobrzesckiej, w księstwie kaszubskim, z głównym ośrodkiem władzy w Szczecinie. Z woli księcia Barnima I ziemia kołobrzescka wraz z Koszalinem znalazła się w dominiu biskupów kamieńskich. Lokacji miasta na surowym korzeniu, na prawie lubeckim dokonał biskup Herman von Gleichen aktem z 23 maja 1266 r. Pierwszymi zasadzca-

*Przywilej lokacyjny Koszalina z 23 maja 1266 r.
- zbiory Archiwum Krajowego w Greifswaldzie*

mi, a zarazem wójtami miasta Cussalin zostali koloniści niemieccy Marquard i Hartmann. Od tego momentu miejscowa ludność słowiańska była spychana do roli służebnej, a z czasem została całkowicie zgermanizowana. Pomyślny rozwój miasta, liczącego w okresach szczytowych aż do XIX w. nieco ponad 3000 obywateli, zapewniały kolejne nadania

Herb Koszalina

Herb Koszalina przedstawia na niebieskiej tarczy rycerza w srebrnej zbroi, na białym koniu, trzymającego w jednej ręce czerwoną tarczę z białym orłem piastowskim i proporzec z gryfem pomorskim w drugiej. Wzorowany na pieczęci księcia Bogusława II herb miasta został opracowany pod względem heraldycznym przez Tadeusza Przytkowskiego z Jędrzejowa, a zatwierdzony uchwałą Rady Miejskiej z dnia 10 lutego 1959 r.

Fragment najstarszej mapy Pomorza Zachodniego wg Artopeusa z Koszalina z 1544 r. - Muzeum w Koszalinie

i przywileje handlowo-gospodarcze, w tym prawo organizacji jarmarków, bicia własnej monety, a nawet prawo do handlu morskiego. Koszalin dzięki własnemu portowi na Jamnie został członkiem Hanzy. Po reformacji i sekularyzacji dominium biskupiego w Koszalinie powstał renesansowy zamek książęcy, na którym rezydowali kolejno książęta z dynastii Gryfitów – budowniczy zamku Jan Fryderyk, Kazimierz, Franciszek i jako ostatni jego syn Ulryk.

Za czasów pruskich

Bezpotomna śmierć księcia Bogusława XIV, ostatniego Gryfity w 1637 r. sprawiła, że zaczęto realizować warunki traktatu sukcesyjnego zawartego z Brandenburgią, w wyniku którego Hohenzollernowie stali się władcami Pomorza Zachodniego, a do swojej tytulatury dodali „książę (...) Pomorza, Kaszub, Wendów”. Decyzje te zapisało w traktacie westfalskim, który kończył wyniszczającą Pomorze i Koszalin wojnę

Makieta portu Koszalin XIV-XVII w. - Muzeum w Koszalinie

trzydziestoletnią, lecz zostały zrealizowane dopiero w 1653 r., po ustąpieniu z Koszalina wojsk szwedzkich. Po 1701 r. Koszalin znalazł się w Królestwie Prus. Przy wsparciu króla Fryderyka Wilhelma I miasto zostało odbudowane po wielkim pożarze z 1718 r., w którym spłonął zamek; ocalały jedynie kościół i część domów. Podczas wojen z Napoleonem przez miasto dwukrotnie przemaszerowała armia Małego Kaprała, w tym

pierwszy pułk piechoty księcia Antoniego Pawła Sułkowskiego. Znacząca dla rozwoju Koszalina okazała się reforma państwa pruskiego w 1816 r., w wyniku której powołana została Regierungsbezirk Köslin (Rejencja Koszalińska) w granicach zbliżonych do województwa koszalińskiego z lat 1950-1977. Nastąpił wówczas znaczny rozwój gospodarczy. Wzrosła także liczba ludności, która w 1858 r. przekroczyła 10 tys.; w 1939

Koszalin po wielkim pożarze w 1718 r. Obraz olejny z XIX w. - Muzeum w Koszalinie

*Tłoki pieczętnie Koszalina
z godłem św. Jana
Chrzyciela, XIX w.
- Muzeum w Koszalinie*

r. zaś Koszalin liczył 33,5 tys. mieszkańców. W XIX w. Koszalin zastąpił z fabryki wędzonych łososi i półgęsków, a przed pierwszą wojną światową – z produkcji części samolotowych LVG, filii zakładów lotniczych z Hamburga. Największym przed drugą wojną światową zakładem była nowoczesna fabryka papieru, która zatrudniała tysiąc osób; została ona spalona po wywiezieniu maszyn przez Rosjan w 1945 r.

W granicach Polski

Koszalin został 4 marca 1945 r. zdobyty bez cięższych walk (Niemcy rozkaz totalnej ewakuacji wydali już 1 marca) przez oddziały 3. Korpusu Pancernego Gwardii gen. Aleksiego Panfilowa i pododdziały 310. Dywizji Piechoty.

Nastąpiły wówczas grabieże i podpalenia, a domy w rynku zostały spalone prawdopodobnie na potrzeby filmowców dokumentujących „zacięte walki o wyzwolenie”. Postanowieniami traktatu jałtańskiego Pomorze Zachodnie wraz z Koszalinem wróciło w granice Polski. Pierwsze polskie ekipy w mieście tworzyli pocztowcy z Bydgoszczy (24 marca 1945 r.) i milicjanci, a pierwsza grupa osadników cywilnych, skierowana przez punkt repatriacyjny w Gnieźnie, dojechała do miasta koleją 9-10 maja. W 1950 r. utworzono województwo koszalińskie, które zostało zlikwidowane w 1999 r.

Wizytówką miasta jest pomnik „Tym, co walczyli o polskość i wolność Pomorza”, nazywany popu-

larnie Koszalińskimi Ptakami, który znajduje się pomiędzy rondem Kardynała Ignacego Jeża i gmachem Politechniki Koszalińskiej. Na sztucznie usypane wzniesienie dumnie wjeżdżają na stylizowanych ławetach dział prosto do nieba ptaki, dzidy i karabiny symbolizujące walkę Polaków. Niżej ustawione pługi oraz inne części maszyn rolniczych nawiązują do powojennego osadnictwa. Kilka pojedynczych słoneczników i słońc kojarzy się z radością życia. Rozciągająca się na długości 80 m, najbardziej rozległa rzeźba przestrzenna Władysława Hasiora odsłonięta została w 1982 r. Artysta osobiście pracował na dziełem przez dwa lata;

*Pomnik Martyrologii Narodu
Polskiego*

ściej wyszukiwał na złomowiskach, później sam spawał.

Pomnik „Tym, co walczyli o polskość i wolność Pomorza”- W. Hasiór

Góra Chełmska

Góra Chełmska - widok z lotu ptaka

Pradzieje

Najstarsze ślady osadnictwa na Górze Chełmskiej pochodzą z ok. 2000 r. p.n.e. Znaczenia kultowego góra nabrała we wczesnym średniowieczu. Początkowo w wierzeniach pogańskich stanowiła przestrzeń sacrum jako wyróżniający się wysokością twór przyrody – najwyższe wzniesienie w okolicy, gdzie oddawano cześć słońcu i innym siłom natury. W IX w. powstała tutaj gontyna, w której palono święty ogień ku czci kaszubskiego bożka Belbuka (Białego Boga). Wokół kąciny chowano zmarłych Słowian, o czym

świadczą odkryte przez archeologów groby i stopy ciałopalne. Pogańska świątynia została zlikwidowana wraz z nastaniem chrześcijaństwa jeszcze w XII w. W tamtym okresie miejscowa ludność określała wzniesienie mianem Holm (z kaszubskiego: „chełm”), co potwierdzają zapisy źródłowe.

Kaplica Najświętszej Marii Panny

Chrześcijaństwo do Koszalina nie dotarło za czasów kołobrzeskiego biskupa Reinberna; nie przyjechał tutaj

także z misją nawracania pogan biskup Otton z Bambergu, który na polecenie księcia Bolesława Krzywoustego

pod Trzebiatowem. Na miejscu gontyny pogańskiej, między 1214 i 1217 r., wzniesiona została kamienna kaplica po-

Gontyna pogańska - rekonstrukcja wg H. Janochy z publikacji „Góra Chełmska: miejsce dawnych kultów i sanktuarium Maryjne”, Koszalin 1991

działał na Pomorzu Zachodnim w latach 1124-1125. Skuteczna dla ostatecznej likwidacji ośrodka pogańskiego była dopiero decyzja księcia Bogusława II o przekazaniu Koszalina i Góry Chełmskiej norbertanom z Białoboków

święcona Najświętszej Marii Pannie. Początkowo pełniła funkcję kościoła parafialnego dla Koszalina, jak również kaplicy cmentarnej pierwszej w okolicy chrześcijańskiej nekropolii, która liczyła ponad 3000 pochówków.

Z dokumentu biskupa Hermana, wystawionego 23 lutego 1263 r., a więc jeszcze przed lokacją miasta, wśród świadków występuje „Nicolaus plebanus in Golme” – Mikołaj, proboszcz na Chełmie. Po założeniu klasztoru w Koszalinie pieczę nad kaplicą przejęły cysterki. Z czasem sanktuarium Gollenberg (Niemcy nazwali wzniesienie Gołogórą) zyskało sławę europejską, a kolejni papieże kierowali tutaj za pokutę największych grzeszników Rzymu. Po reformacji kaplica ule-

Droga do sanktuarium

Fundamenty kaplicy z XIII w.

gła zniszczeniu. Ocalał po niej gotycki krzyż zawieszony obecnie w łuku tęczowym koszalińskiej katedry.

Ślady przeszłości

Kamienne fundamenty kaplicy z XIII w. zostały zrekonstruowane współcześnie, w ramach założonego w 1986 r. rezerwatu archeologicznego, zlikwidowanego wraz z przekazaniem szczytu kościołowi.

Do dziś zachowały się fragment fundamentów kościoła, którego budowę rozpoczęto w 1431 r., ale nigdy nie ukończono, oraz fragment cokołu pomnika z 1829 r., poświęconego ofiarom wojen z Napoleonem. Pomnik ten został zaprojektowany w formie potężnego krzyża przez słynnego architekta berlińskiego Karla Friedricha Schinkela. Krzyż usunięto w latach 60. XX w., ale ślad po nim pozostał w nazwie szczytu – Krzyżanka. Na murku umieszczono tablicę ze słowami Jana Pawła II wypowiedzianymi w Koszalinie 1 czerwca 1991 r.

Cylindryczna wieża widokowa z 1888 r. liczy 31,5 m. Warto wspiąć się po 140 metalowych stopniach i drewnianych szczeblach drabin dla wspaniałej panoramy tej części Pobrzeża Słowińskiego.

Oprócz odległego o 8 km Bałtyku widać jeziora Jamno, Bukowo i Lubiawskie, a także oczywiście Koszalin i Sianów. Odnalezienie Darłowa ułatwiają bielące się w tle wiatraki elektrowni w Cisowie. W połowie podjazdu na parking znajduje się neogotycka wieża wodociągowa z końca XIX w. ze zbiornikami wyrównawczymi.

Wieża widokowa

Sanktuarium Przymierza na Górze Chełmskiej

Sanktuarium Przymierza

Rolę przywrócenia funkcji świętej góry kardynał Ignacy Jeż powierzył Szensztackiemu Instytutowi Sióstr Maryi, z którego założycielem – ojcem Józefem Kentenichem poznał się w obozie koncentracyjnym Dachau.

Budowa kaplicy przebiegała sprawnie: w kwietniu 1991 r. został wmurowany kamień węgielny, a już 1 czerwca świątynia została wyświęcona przez Jana Pawła II. Jest ona jedną ze 170 kaplic na świecie wzorowanych na macierzystej w Schönstatt w Niemczech; również neobarokowy wizerunek Matki Boskiej Trzykroć Przedziwnej – Córki Ojca Przedwiecznego, Oblubieni-

cy Ducha Świętego i Matki Syna Bożego jest wszędzie podobny. W 2000 r. miała miejsce koronacja obrazu bursztynową koroną. W 2011 r., za sprawą kardynała Stanisława Dziwisza, w ołtarzu kaplicy umieszczona została relikwia – kropla krwi błogostawionego Jana Pawła II, zamknięta w krzyżu papieskim. Dziś tak jak dawniej do sanktuarium przybywają rzesze pątników, aby wymodlić łaski: za domowienia, wewnętrznej przemiany i gorliwości apostołskiej, a także podziękować za łaski już otrzymane. Pątnikami do sanktuarium byli obaj prezydenci Rzeczypospolitej, którzy zginęli w katastrofie smoleńskiej.

Obraz Matki Boskiej Trzykroć Przedziwnej

Zielony Koszalin

Ujście Dzierżęcinki do Bałtyku; na drugim planie J. Jamno

Geografia

Koszalin jest miastem położonym w województwie zachodniopomorskim; ma status powiatu grodzkiego i siedziby powiatu ziemskiego. W granicach miejskich znalazł się obszar o powierzchni 98,3 km², graniczący z gminami: Będzino, Biesiekierz, Manowo, Mielno, Sianów i Świeszyno.

Liczba mieszkańców w dniu 31 grudnia 2010 r. wynosiła ponad 107 tys.

Centrum Koszalina znajduje się około 8 km w linii prostej od Bałtyku.

Najwyższy szczyt na całym Pobrzeżu Południobałtyckim, czyli Góra Chełmska, li-

Jeziro Lubiatowskie

czy 136 m n.p.m., a ze względu na historycznych występuje też pod nazwą Krzyżanki. Druga pod względem wysokości kulminacja masywu, nazywana Krzywogóra, osiąga 133 m n.p.m., nieopodal drogi nr 206 Koszalin-Polanów.

Księża i żółta Pętlą Tatrzańską napotkają przy trasach dorodne sosny pomalowane po obwodzie żółtymi paskami. Niedostępne dla turystów, ale cenne środowiska, w których żyje wiele gatunków roślin i ptaków wodno-

Jeziro Jamno

Koszalin leży pomiędzy przybrzeżnym Jeziorem Jamno (2,2 ha) oraz typowym dla moreny dennej jeziorem Lubiatowskim (265,1 ha), w dorzeczu niewielkich rzek zlewni Morza Bałtyckiego – uchodzącej do Jamna Dzierżęcinki i Unieści oraz wpadającej do Radwi rzeki Czarnej.

Lasy

Prawie 40% obszarów Koszalina stanowią tereny leśne, z których największe znaczenie dla turystyki ma kompleks Góry Chełmskiej, z charakterystycznym zespołem kwaśnej buczyny pomorskiej, przeplatany borem sosnowym.

Piechurzy wędrujący szlakiem niebieskim Porwanego

błotnych oraz drapieżnych, stanowią lasy bagienne nad ujściowym odcinkiem Unieści i nad jeziorem Lubiatowskim.

Parki

Na terenie miasta założono 8 parków o łącznej powierzchni ponad 39 ha. Powstały jeszcze w XIX w., a obecnie wpisane na listę zabytków Park im. Książąt Pomorskich podzielony jest ul. Zwycięstwa na części A i B. Położenie w centrum miasta, w sąsiedztwie zabytków, powoduje, że jest licznie odwiedzany przez mieszkańców i turystów. Urodę parku podkreślają 124 gatunki i odmiany drzew oraz krzewów, w tym aż 16 uznanych za pomniki przyrody, a także obramowana alejkami

Park im. Księżąt Pomorskich

Dzierżęcinka i staw z Wyspą Łabędzi. Największym obiektem miasta jest Park Dendrologiczny, o powierzchni 8,5 ha, który ciągnie się wzdłuż Dzierżęcinki na północ od centrum miasta; niewiele mu ustępują Park przy Amfiteatrze oraz Park im. Tadeusza Kościuszki; tutaj również podziwiać można kilka pomników przyrody. Z inicjatywy społeczności osiedlowej powstał u podnóża Góry Chełmskiej Park Dostępny im. Władysława Turowskiego. Zupełnie inny charakter ma najmniejszy, założony przed 100 laty w formie rozarium, zrewitalizowany wspólnie Park Różany.

Pomniki przyrody

Lista pomnikowych drzew i grup drzew rosnących na terenach miejskich liczy 59 pozycji. Za najstarszy do niedawna uważany był trzystuletni klon jawor, znany jako słynne „Drzewo Czarownic”. Na szczególną uwagę zasługuje skrzydłorzech kaukaski (plac zabaw przy ul. Moniuszki), którego obwód liczy aż 450 cm. Najpiękniej prezentują się dwa dęby szypułkowe: rosnący na skarpie przy schodach na koronę amfiteatru oraz w narożu Pl. Zwycięstwa. Oba mają obwody liczące 470 cm i wysokość przekraczającą 40 m. Wzrostem dorównują im jesion wyniosły rosnący w parku A obok pomnika Norwida, dąb szypułkowy w parku przy bibliotece oraz buk zwyczajny przy torze saneczkowym obok amfiteatru. Największy obwód ma jednak klon jawor z parku A, liczący w pierśnicy aż 514 cm; następny jest buk zwyczajny (495 cm), rosnący na Rokosowie w rejonie ul. Wopistów. Pomnikami przyrody są również mniej potężne, lecz wiekowe drzewa egzotyczne, takie jak magnolia drzewiasta, trójpienny korkowiec amurski, katalpa zwyczajna i miłorząb dwuklapo-

wy; wszystkie znajdują się w części A Parku im. Księżąt Pomorskich.

Obszary chronione

U podnóża północnych stoków Góry Chełmskiej, bezpośrednio przy drodze krajowej nr 6, znajduje się rezerwat przyrody nieożywionej typu glebowego „Bielica” o powierzchni zaledwie 1,3 ha. Przedmiotem ochrony jest typowo wykształcona próchnica na polodowcowych pokładach piaszczystych, porośnięta borem świeżym. Znacznie większy obszar – bo 370 ha – zajmuje rezerwat faunistyczny ptaków „Jezioro Lubiатовskie im. prof. Wojciecha Górskiego”, podzielony administracyjnie pomiędzy Koszalin i gminę Manowo. Panoramę tego akwenu można podziwiać z punktu widokowego na trasie szlaków turystycznych pomiędzy Lubiатовem a Manowem i Wyszehorzem. Najnowsze osiedle koszalińskie Jamnotabusz położone jest w granicach chronionego krajobrazu „Koszaliński Pas Nadmorski” z typowymi dla nizin nadmorskich i jezior przybrzeżnych pejzażami. Na terenie osiedla Tadeusza Kotarbińskiego utworzony został zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Wąwozy Grabowe”, gdzie pośród drzew i krzewów tarniny szczególnie pięknie wiosną kwitną rośliny chronione:

Buk czerwony - pomnik przyrody w Parku im. Księżąt Pomorskich

kruszczyk szerokolistny, marmaranka wonna i konwalia majowa.

Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna

W kompleksie leśnym Góry Chełmskiej, około kilometra za sanktuarium, przy drodze do Kłosu, Nadleśnictwo Karnieszewice wytyczyło i oznakowało tablicami poglądowymi niezwykle atrakcyjną ścieżkę przyrodniczą. Plan całej trasy jest podobny do ósemki; na tzw. małej pętli tablice są opisane także pismem Braille'a.

Staromiejska Trasa Turystyczna

Pałac Młynarza

1. Średniowieczne mury obronne

O obwodzie 1600 m, palisadą, otoczony fosą i sta-
umocnione 46 cztawnia-
mi i 3 bramami, tworzyły za-
mknęty pier-
ścień. Grubość
muru u pod-
stawy wynosiła
1,30 m, a wy-
sokość sięgała
7 m. Pierwotny
system forty-
fikacji Koszali-
na, zbudowany
po lokacji mia-
sta, stanowił
pierścień wa-
łów ziemnych
z drewnianą

palisadą, otoczony fosą i sta-
umocnione 46 cztawnia-
mi i 3 bramami, tworzyły za-
mknęty pier-
ścień. Grubość
muru u pod-
stawy wynosiła
1,30 m, a wy-
sokość sięgała
7 m. Pierwotny
system forty-
fikacji Koszali-
na, zbudowany
po lokacji mia-
sta, stanowił
pierścień wa-
łów ziemnych
z drewnianą

Kamienie młyńskie w średniowiecznych murach obronnych

obwarowania zbudowano już z cegły i kamieni. Do począt-
ku XVIII w. mury zachowały się w pierwotnym stanie.

Dopiero po wielkim po-
żarze miasta w 1718 r. były stopniowo obniżane (do 1731 r.) do wysokości 3 m. Uzyskany materiał wykorzystano do odbudowy miasta. W XIX w. bramy miejskie rozebrano, a do większych fragmentów murów dobudowano domy. Dzięki temu części murów zachowały się do dzisiaj, m.in. najdłuższy, liczący ok. 60 m, pomiędzy ul. Mickiewicza i Młyńską, i najwyższy, sięgający 6 m, przy ul. Marii Ludwiki.

2. Pałac Młynarza i młyn z XIX w.

Akt lokacyjny Koszalina z 1266 r. zawiera wzmiankę o prawie do budowy pierwszego młyna wodnego. Młyn ten przetrwał do wielkiego pożaru w 1601 r. Do XIX w. obiekt wielokrotnie rozbudowywano i modernizowano. W latach 1838-1842 zbudowano nowy młyn, który wyposażono w amerykańskie urządzenia techniczne i turbinę wodną (1878). W latach 1890-1897 do młyna dobudowano Pałac Młynarza, który po drugiej wojnie światowej pełnił funkcje administracyjne dla zakładów zbożowych. Po remoncie i adaptacji na cele wystawowe zabudowania od 1991

Sztukateria na Pałacu Młynarza

Drewniane chodaki jamneńskie

r. stanowią siedzibę Muzeum w Koszalinie.

3. Skansen kultury jamneńskiej

W zabytkowej zagrodzie rybackiej z 1869 r. (przeniesionej z Dąbek koło Dartowa) eksponowane są zabytki kultury jamneńskiej i pomorskiej, związane z życiem codziennym i pracą dawnych mieszkańców podmiejskich wsi Jamno i Łabusz. Obejrząc tam można m.in. słynne jamneńskie krzesła, fotele, szafy

i łożka. W pobliżu znajduje się stodoła z wystawą poświęconą kuźni pomorskiej.

4. Budynek z początku XIX w.

Budynek wzniesiono na terenie, który w średniowieczu zajmował klasztor żeński cysterek. W 1568 r. na miejscu rozebranego klasztoru biskup kamieński książę Jan Fryderyk rozpoczął budowę zamku. Zamek spłonął w wielkim pożarze w 1718 r. i nie został odbudowany. Obecny budynek wzniesiono w latach 1820-1825 jako siedzibę sądu okręgowego i prokuratury.

5. Kościół zamkowy z XIII/XIV w.

Obecnie zajmuje go cerkiew prawosławna. Budynek powstał ok. 1300 r. jako kościół klasztoru cysterek, obecnie w Koszalinie od 1278 r. do lat 50. XVI w. Opuszczony przez mnichy, zrujnowany został odbudowany przez księ-

Kościół zamkowy

cia Franciszka I w latach 1602-1609 jako kościół zamkowy. Znacznie uszkodzony w czasie pożaru miasta w 1718 r. doczekał się w latach 1818-1819 generalnego remontu i otrzymał nowe wyposażenie (organy – 1863 r.). W 1953 r. przekazany Polskiemu Auto-

Domek Kata

kefalicznemu Kościołowi Prawosławnemu budynek pełni funkcje sakralne.

6. Domek Kata

Ta gotycka kamienica z XV w. stanowi obecnie siedzibę Teatru Propozycji „Dialog” (od 1964 r.). Stanowisko kata w średniowiecznym Koszalinie funkcjonowało od 1464 r. Egzekucje przeprowadzano na tzw. Górze Wisielców (przedłużenie ul. Dąbrowskiego) i na rynku miejskim. Ostatni raz kat wypełnił swoją powinność wobec miasta w 1893 r., ale w kamienicy mieszkał do lat 30. XX w.

7. Zabytkowy Park im. Książąt Pomorskich

Najstarsza część parku, tzw. Stara Promenada, powstała w 1817 r. u podnóża murów obronnych. Do 1838 r. trwały prace związane z wytyczeniem alejek, budową fontanny, przebudową stawu i regulacją rzeki. W latach 1933-1934 staw odnowiono i założono wyspę dla łabędzi. Do najciekawszych okazów parku należą: mający ponad 300 lat klon jawor (tzw. Drzewo Czarownic), jedyna w Koszalinie magnolia drzewiasta, korkowiec amurski, cyprysik błotny i miłorząb dwuklapowy. Warto także przejść się aleją platanów klonolistnych.

Park im. Książąt Pomorskich. Fot. z archiwum Biura Promocji i Informacji Urzędu Miejskiego w Koszalinie

8. Amfiteatr im. Ignacego Jana Paderewskiego

Został wybudowany w 1973 r. z inicjatywy władz wojewódzkich i uczestników

Cennik kata - zbiory Archiwum Państwowego w Koszalinie

Światowego Festiwalu Chórów Polonijnych. Zadaszenie, według projektu prof. inż. J. Filipkowskiego z Wyższej Szkoły Inżynierskiej (obecnie: Politechnika Koszalińska), wykonano w 1975 r. z okazji Centralnych Dożynek, które odbyły się w Koszalinie.

9. Budynek Koszalińskiej Biblioteki Publicznej

Obiekt został oddany do użytku w 1973 r.

10. Budynek wzniesiony w 1871 r.

Obecnie mieszczą się tu: Centrum Kultury 105 i Filhar-

monia Koszalińska z salą Kina „Kryterium”, pełniącą również funkcje koncertowe.

11. Neogotycki budynek Poczty Głównej

Wzniesiono go w 1884 r. jako siedzibę Naczelnej Dyrekcji Poczty i Urzędu Pocztowego na miejscu dwóch budynków wynajmowanych od 1858 r. Na dziedzińcu poczty w tym czasie wybudowano powozownię. W latach 1906-1908 dobudowano skrzydło wschodnie. Rozbudowa poczty związana była z rozwojem komunikacyjnym regionu. Już w 1803 r. w Koszalinie znajdowała się stacja poczty konnej, która działała do 1911 r. W budynku mieścił się również Urząd Budowy Telegrafu.

12. Gmach Rejencji

Obiekt został wybudowany w latach 90. XIX w. jako siedziba władz rejencji pruskiej (była to pruska jednostka ad-

Poczta Główna

ministracji, odpowiednik województwa). Budynek wzniesiono w stylu eklektycznym z elementami secesji. Urzędowali tutaj kolejni prezydenci rejencji koszalińskiej do 1939 r., kiedy siedzibę tego

Gmach Rejencji

Plaskorzeźby na gmachu Rejencji

urzędu przeniesiono do nowo wybudowanego gmachu. Po drugiej wojnie światowej obiekt, wraz z kompleksem przyległych budynków administracyjnych, został przekazany na siedzibę komendy wojewódzkiej milicji; obecnie stanowi siedzibę Komendy Miejskiej Policji.

13. Neogotycki budynek polikliniki

Wzniesiony w latach 1895-1896 na potrzeby szpitala miejskiego był w okresie 1914-1945 użytkowany jako Dom Miejski przez różne miejskie instytucje, m.in. Miejski Urząd Budowlany i Mieszkańcowy, Zarząd Gruntów, Muzeum Miejskie (1914-1929), Koszalińską Czytelnię Ludową, Miejską Kasę Chorych. Po drugiej wojnie światowej, w latach 1945-1950, budynek pozostawał pod zarządem władz miejskich, a od 1950 r. jest użytkowany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji jako Zakład Opieki Zdrowotnej MSWiA. W 1987 r. dobudowano nowy gmach szpitala-polikliniki.

14. Kaplica p.w. św. Gertrudy

Wzniesiona w 1383 r. poza murami miejskimi początkowo pełniła funkcje kaplicy szpitalnej, a następnie – cmentarnej. W 1735 r. została zamieniona na skład amunicji miejscowego garnizonu (zmiana dachu, zamurowanie

otworów okiennych, rozebranie wieży). Na początku XX w. przywrócono kaplicy funkcje sakralne i poddano ją restauracji, odtwarzając pierwotny wygląd. Po drugiej wojnie światowej pełniła funkcje magazynowe; mieściła się tu także Mała Scena Bałtyckiego Teatru Dramatycznego. W 1999 r. kaplica została przekazana parafii ewangelicko-augsburskiej i ponownie pełni funkcje sakralne.

Kaplica p.w. św. Gertrudy

15. Budynek Bałtyckiego Teatru Dramatycznego

Wzniesiony w 1906 r. jako budynek parafialny ewangelickiej gminy wyznaniowej został w latach 50. XX w. przebudowany i przekazany teatrowi. Od 1958 r. stanowi siedzibę Bałtyckiego Teatru Dramatycznego.

16. Neogotycki budynek Archiwum Państwowego

Wzniesiony na początku lat 80. XIX w. jako szpital garnizonowy znajdował się pod zarządem administracji wojskowej do końca pierwszej wojny światowej. Od 1925 r. był siedzibą Urzędu Skarbowego. W latach 1945-1957 mieścił się tu Szpital Powiatowy i Miejski, w latach 1958-1970 zaś działała Państwowa Szkoła Pielęgniarska. W kolejnych latach obiekt użytkowało wspól-

17. Gmach I Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Dubois

Został wybudowany w latach 1910-1912 na potrzeby Miejskiego Liceum Żeńskiego im. Księżnej Bismarck. W 1944 r. w gmachu znajdował się lazaret dla żołnierzy niemieckich, a od 1945 r. – szpital dla żołnierzy radzieckich. W 1947 r. gmach został przekazany Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącemu w Koszalinie, odkąd pełni nieprzerwanie funkcje educa-

1919 mieszkał tutaj dr Fryderyk Hildebrand, koszalinianin, znany botanik, profesor uniwersytecki i dyrektor ogrodów botanicznych we Freiburgu. W okresie 1921-1930 budynek był własnością Ziemiańskiej Kasy Oszczędnościowo-Pożyczkowej, następnie, do 1939 r., mieściły się tu Bank Własności Gruntów i Domów oraz Stowarzyszenie Właścicieli Gruntów i Domów Miasta Koszalina i Powiatu. W czasie drugiej wojny światowej budynek należał do Banku Ludowego. Po wojnie nadal pełnił funkcję banku, do 1949 r. Banku Rolnego, w latach 1949-1968 – Oddziału Wojewódzkiego Banku Inwestycyjnego, w latach 1968-1988 – III Oddziału NBP. Po 1989 r. mieścił się tutaj Bank Gdański. Obecnie jest to siedziba banku.

Gmach I Liceum Ogólnokształcącego

Kamienica z XIV w.

Kościół p.w. św. Józefa

nie kilka instytucji, m.in. Biuro Projektów Budownictwa Komunalnego, Wojewódzka Przychodnia Stomatologiczna, Przychodnia Neurologiczna, Archiwum Państwowe. Od 1988 r. budynek stanowi siedzibę Archiwum Państwowego w Koszalinie.

cyjne – obecnie jest siedzibą I Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Dubois.

18. Budynek z końca XIX w.

Zbudowany został w latach 70. XIX w. przez rodzinę Hildebrandów. W latach 1905-

19. Neogotycki Kościół p.w. św. Józefa

Został zbudowany w 1869 r. dla wiernych założonej w 1857 r. parafii katolickiej. Do 1939 r. gromadzili się tutaj Polacy mieszkający na stałe i pracujący sezonowo w okolicy Koszalina. Kościół został wzniesiony na planie prostokąta z niewielkim trójbocznie zamkniętym prezbite-

rium. We wnętrzu znajduje się zabytkowe neogotyckie wyposażenie, m.in. 14 obrazów drogi krzyżowej z 1886 r. W prezbiterium zachowały się neogotyckie witraże. Do końca drugiej wojny światowej był jedynym kościołem katolickim w Koszalinie.

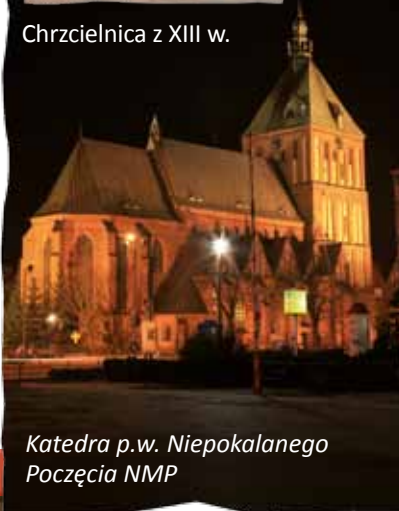
20. Kamienica gotycka z XIV w.

Kamienica ta, usytuowana przy katedrze, nawiązuje do średniowiecznego charakteru zabudowy Koszalina. Zachowane fragmenty elewacji frontowej i gotycki ostrołukowy portal świadczą o metryce obiektu. W XVIII w. została przebudowana. W 1945 r. uległa częściowemu zniszczeniu.

Gotycki pentaptyk z 1512 r.

Chrzcielnica z XIII w.

Katedra p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP

zeniu. W latach 1958-1959 została odbudowana. Obecnie jest budynkiem mieszkalnym.

21. Katedra gotycka z XIV w. p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP

Jest to najstarszy zabytek miasta wzniesiony w latach 1300-1333. Reprezentuje najczęściej spotykany na Pomorzu typ budowli – bazylikę z wydłużonym, zamkniętym trójbocznie prezbiterium oraz z wnętrzem sklepieniem gwiaździstym i kwadratową, masywną wieżą. W ołtarzu głównym znajduje się 16 figur gotyckiego pentaptyku z 1512 r., ponadto w prezbiterium na belce tęczowej można zobaczyć krucyfik z końca XIV w. Witraże powstały w latach 1914-1915. Kościół wyposażony jest w organy o barokowym

Herb Koszalina umieszczony na budynku ratusza

brzmieniu z 1899 r. Najstarszym zabytkiem jest umieszczona w kruchcie pod wieżą chrzcielnica z XIII w. Na ścianach kruchty wiszą płyty nagrobne z pocz. XVII w.

22. Ratusz

Ta siedziba władz miejskich została wzniesiona w latach 1960-1962. Jest szóstym z kolei ratuszem w dziejach miasta.

Ratusz

23. Kamienica z XVI w.

Jej najstarsze elementy znajdują się w ścianach bocznych i są to ostrołukowe blendy z XVI w. Kamienica uległa zniszczeniom podczas wielkiego pożaru miasta w 1718 r., później jednak została odbudowana. Do 1945 r. była użytkowana jako budynek mieszkalny. Po zniszczeniach w 1945 r. ponownie ją odbudowano. W latach 1969-1972 przeprowadzono remont kamienicy i adaptację wewnątrz na ekspozycje Muzeum Okręgowego. Od 1982 r. funkcjonuje jako Pałac Ślubów.

Budynek Straży Pożarnej

Koszaliński browar

24. Budynek Straży Pożarnej

Został wzniesiony w 1928 r., z charakterystyczną wysoką wieżą, usytuowaną od strony zachodniej, służącą pierwotnie jako ściana ćwiczeń wysokościowych. Dawniej elewacja frontowa i plac ćwiczeń usytuowane były po stronie zachodniej, po drugiej wojnie światowej plac główny umieszczono po wschodniej stronie budynku, przy ul. Kazimierza Wielkiego. Wcześniejszy gmach straży istniał tuż obok i zbudowany był z tzw. muru pruskiego. Lokalizacja straży pożarnej nawiązuje do miejsca wybuchu wielkiego pożaru miasta w 1718 r., w którym spłonęła większość

zabudowy. Obecnie budynek nadal pełni swoją pierwotną funkcję.

25. Podziemia starego browaru (ul. Kazimierza Wielkiego)

Stanowią część dawnego browaru E. Aschera z 1846 r., istniejącego do 1910 r., który znajdował się na placu pomiędzy ul. Zwycięstwa a budynkiem straży pożarnej.

Plaskorzeźba na budynku BOŚ

26. Neogotycki budynek z końca XIX w.

27. Budynek byłego oddziału Narodowego Banku Polskiego

Zbudowany w latach 1936-1938, według projektu prof. Gregora Rosenbauera, jest przykładem architektury modernistycznej.

28. Zabudowania koszalińskiego browaru

Browar ten został założony w 1873 r. jako spółka kapitału ziemiańskiego, a jego siedziba była kilkakrotnie przebudowywana.

Warto zwiedzić również gotycki kościół Matki Bożej Różańcowej w Jamnie. Obec-

ny wygląd świątynia uzyskała podczas barokowej przebudowy w 1737 r. i w tym stylu została odbudowana w 1927 r. po pożarze. Z czasów gotyckich zachowały się mury obwodowe, bryła wieży oraz narożne szkarpy dwuuskokowe. W stylu barokowym utrzymany jest hełm cebulasty wieży oraz pochodzące z XVIII w. wyposażenie wnętrza – drewniany, bogato polichromowany ołtarz główny z ludowymi figurkami apostołów św. Piotra i Pawła, ambona (1750) i chrzcielnica (1683).

Kościół w Jamnie

Kultura

Bałtycki Teatr Dramatyczny im. Juliusza Słowackiego

1. Wydarzenia kulturalne

Międzynarodowy Festiwal Filmów Dokumentalnych o Włodzimierzu

Wysockim „Pasje według św. Włodzimierza”

Festiwal ten powstał z inicjatywy dr Marleny Zimnej, niecodziennej pasjonatki, zakochanej w twórczości rosyjskiego barda, poety i aktora. Spotkania fanów zjeżdżających do „Planety Wysockiego w Koszalinie” z najodleglejszych zakątków świata przebiegają w niezapomnianej atmosferze. Festiwal jest także okazją do wystuchania kon-

certów w obsadzie międzynarodowej.

Dni Koszalina

Cykl różnorodnych imprez rozpoczyna się w rocznicę urodzin miasta (23 maja 1266 r.), a kończy świętem najmłodszych obywateli i rocznicą odwiedzin miasta przez papieża Jana Pawła II (1-2 czerwca 1991 r.).

Międzynarodowy Festiwal Organowy

Ta najstarsza – bo zapoczątkowana w 1966 r. koncertem

w koszalińskiej katedrze wykonanym na zabytkowych organach z 1899 r. – impreza lokalna ma od 1972 r. rangę i obsadę międzynarodową.

W sezonie letnim można wysłuchać utworów muzycznych interpretowanych przez czołowych polskich i europejskich organistów. Urozmaicony program przewiduje także występy chórów, orkiestr symfonicznych i zespołów muzycznych często z towarzyszeniem solistów. Organizatorem festiwalu jest Koszalińska Filharmonia im. Stanisława Moniuszki.

Międzynarodowy Festiwal Organowy

Koszaliński Festiwal Kulinaryny na Ulicy Smaków

Wydarzenie to jest doskonałą okazją do prezentacji specjałów gastronomicznych

nie tylko Koszalina, lecz także kuchni polskiej i innych krajów europejskich. Odbywa-

Koszaliński Festiwal Kulinaryny „Ulica Smaków”

jąca się w plenerze impreza przyciąga wielu miłośników jedzenia.

Festiwal Kabaretu

Najpopularniejszy kabaret w kraju odbywa się na deskach amfiteatru zawsze w ostatnią sobotę lipca. Na zaproszenie kabaretu Koń Polski zjeżdżają na występy do Koszalina czołowi satyrycy z całego kraju. Mottem festiwalu jest hasło: „Minuta śmiechu to dzień życia dłużej”, a puentą – finałowa, zawsze na czasie, satyryczna piosenka. Transmisje z tego

XVII Letni Festiwal Kabaretu

niezwykłego show biją rekordy oglądalności wśród widzów TVP.

Jarmark Jamneński

Jego początki sięgają lat 70. XX w., kiedy to wzorem śre-

Festiwal „Młodzi i Film”

dniowiecznych kupców rozstawiano stragany przy obecnej ul. Dworcowej. W 2004 r. organizację jarmarku przejął Dział Etnograficzny Muzeum w Koszalinie. Prezentacji wytworów kultury, sztuki ludowej i rękodzieła towarzyszą występy zespołów folklorystycznych, a w karczmie jamneńskiej serwowane są specjalności kuchni staropolskiej.

Kozaliński Festiwal Debiutów Filmowych „Młodzi i Film”

Podczas pierwszego międzynarodowego przeglądu debiutów „Młodzi na Ekranie” w 1973 r. zaprezentowano publiczności 14 filmów polskich i 7 europejskich.

Grand Prix „Wielki Jantar” zdobył wówczas Krzysztof Zanussi, twórca *Iluminacji*. W kolejnych latach laureatami zostali m.in. Krzysztof Kieślowski, Agnieszka Holland, Filip Bajon i Barbara Sass.

Ważkim momentem oceny debiutów zarówno profesjonalistów, jak i amatorów są dyskusje z twórcami *Szczerość za szczerość*. Misją wrześniego festiwalu jest odkrywanie sztuki filmowej o młodych, dla młodych i przez młodych uprawianej.

Europejski Festiwal Filmowy „Integracja Ty i Ja”

Choć myśl przewodnia festiwalu zmienia się z roku na rok, wciąż aktualna i świeża pozostaje idea i potrzeba integracji środowisk osób niepełnosprawnych ze społeczeństwem poprzez prezentację filmów o tematyce, problemach i życiu osób niepełnosprawnych. Z festiwalem połączony jest szereg

inicjatyw towarzyszących takich jak koncerty, spotkania, wystawy, publikacje.

Ważny element programowy imprezy stanowią dyskusje *Bez barier*, podczas których podnoszone są ważne i kontrowersyjne tematy dotyczące niepełnosprawności.

Hanza Jazz Festiwal

Nazwa imprezy podkreśla średniowieczną przynależność Koszalina do związku miast portowych. Październikowy festiwal jest adresowany przede wszystkim do młodych muzyków i fanów jazzu z całej Polski. Obejmuje nie tylko koncerty, ale też warsztaty muzyczne, na które są zapraszane w charakterze wykładowców takie sławy jazzu, jak Krystyna Prońko, Jan Ptaszyn Wróblewski czy Adam Wendt.

w Hadze. Ważne jest także to, że imprezę dla młodzieży przygotowują młodzi ludzie

Hanza Jazz Festiwal

przy wsparciu Pałacu Młodzieży i Centrum Kultury 105.

Festiwal Rockowy „Generacja”

Zapewnia solidne rockowe granie, można usłyszeć hard-rock, połączenie rocka z punkiem. Dziś, po trzydziestu latach działania, jest to jeden z ważniejszych festiwali na rockowej scenie kraju. Więcej na www.generacja.koszalin.pl.

Europejski Festiwal „Integracja Ty i Ja”

Kozalińska Wizja Breaka

Obejmuje nie tylko rywalizację najlepszych w Polsce ekip b-boy'ów w formie ogólnopolskiego turnieju breakdance'a, ale zarazem kwalifikacje do „Jammin on Beat”

Międzynarodowy Festiwal Zespołowej Muzyki Akordeonowej

Festiwal organizowany jest od 2001 roku. Impreza przede wszystkim popularyzuje akordeon jako instrument zespo-

łowy oraz jest doskonałym miejscem do wymiany doświadczeń i repertuaru. Program festiwalu przewiduje kameralne koncerty uczestników, koncerty zespołów zawodowych oraz wspólny koncert galowy.

Ogólnopolski Festiwal Piosenki Aktorskiej „Reflektor”

Festiwal ma na celu popularyzowanie wśród młodzieży piosenki aktorskiej o zabarwieniu teatralnym, wzbogacony rekwizytem, gestem, stanem emocjonalnym, przedstawiający w aktorski sposób własne lub czyjeś przeżycia. Koncert połączony jest z recitalem gwiazdy piosenki aktorskiej. W roku 2009 był to Zbigniew Zamachowski.

2. Muzea i wystawy

Muzeum w Koszalinie

Można tutaj zobaczyć wystawy stałe: historyczną „Koszalin od średniowiecza do współczesności”, wyposażenia wnętrz „Sztuka dawna i rzemiosło od baroku do secesji”, numizmatyczną „Monety i medale” oraz dokumentację plenerów artystycznych „Osieki 1963-1981”. Zabytkowa zagroda z Dąbek mieści wystawy etnograficzne pt. „Wyspa kulturowa. Wieś Jamno pod Koszalinem” i „Warsztat szewski”, a stodoła przeniesiona ze wsi Paproty – ekspozycję „Kuznia pomorska” przedstawiającą warsztat pracy i wytwory kowala. W 2008 r. został oddany do użytku budynek ryglowy z przeznaczeniem na dział archeologiczny.

(ul. Młyńska 37-39)
tel. 94 343 20 11
www.muzeum.koszalin.pl

Muzeum w Koszalinie

Muzeum Wody

W okresie letnim MWiK organizuje cykl imprez kulturalno-promocyjnych, których bohaterem jest woda - „Święto Wody”. Muzeum mieści się w budynku dawnej filtrowni. Ekspozycję udostępnia po uprzednim zgłoszeniu spółka Miejskie Wodociągi i Kanalizacja. W ten sposób można obejrzeć wystawę historycznych dokumentów oraz urządzeń zaopatrzenia miasta w wodę; najstarszy eksponat pochodzi z XVIII w. Podczas zajęć ekologiczno-edukacyjnych możliwe jest również zwiedzanie innych obiektów.

(ul. Żwirowa)
tel. 94 342 66 70
www.mwik.koszalin.pl

Muzeum Włodzimierza Wysockiego

Na niewielkiej powierzchni, odpowiedniej raczej dla izby pamięci, zgromadzone zostały największe na świecie zbiory i pamiątki po zmarłym w 1980 r. artyście – rosyjskim bardzie, poecie i aktorze. Muzeum zawdzięcza swoją renomę pani Marlenie Zimnej, która jest jednocześnie twórczynią, kustoszka i właścicielką eksponatów.

(ul. Słowackiego 1 A)
www.wysotsky.com/Koszalin

Muzeum Sztuki Książki

Działa od 1997 r. w zabytkowym budynku Wydawnictwa Kurtiak i Ley w Koszalinie przy

Muzeum Włodzimierza Wysockiego

ul. Szczecińskiej 1. Można w nim obejrzeć współczesne książki artystyczne i książki-objekty oraz wiele pięknych woluminów, starodruków i rękopisów ilustrujących dzieje książki. Można również zobaczyć, jakimi metodami i za pomocą jakiego sprzętu wykonywano oprawy intro-ligatorskie od średniowiecza po czasy nam współczesne, a także przekonać się, jakie materiały i narzędzia do tego służyły. Zwiedzaniu towarzyszy wykład na temat sztuki książki w ujęciu historycznym ze szczególnym uwzględnieniem ewolucji formy książki jako przedmiotu artystyczne-

go. Jest to muzeum prywatne, przeznaczone zwłaszcza dla pasjonatów i osób profesjonalnie zainteresowanych książką. Zwiedzanie odbywa się w niewielkich grupach po uprzednim uzgodnieniu terminu.

tel. 94 347 49 74
www.kurtiak-ley.pl

Archiwum Państwowe w Koszalinie

Zbiory tworzy obecnie 859 zespołów z lat 1555-2003, które liczą w sumie ponad 162 tysiące jednostek archiwalnych. Są wśród nich m.in. różnego rodzaju dokumenty, pieczęcie mapy oraz fotografie. Do najcenniejszych należą m.in. cennik opłat pobieranych przez kata miejskiego w Koszalinie z dnia 26 lutego

ce zasady handlu, transportu i magazynowania kawy wydane przez Fryderyka II Wielkiego dnia 19 czerwca 1778 r. (ul. Marii Skłodowskiej-Curie 2)
www.koszalin.ap.gov.pl

Muzeum Aut Zabytkowych (Mścice, hotel „Verde”)

Ma w swojej kolekcji m.in. pojazdy sprzed drugiej wojny światowej takie jak: Citroën ac4 z 1929 r., Adler Primus Cabrio z 1932 r. oraz Lanchester czy Opel Olympia z 1938 r.
tel. 94 317 08 00
www.muzeum.verde.pl

Wystawa muzealnych radiodiodników

Zwiedzanie całości ekspozycji wymaga wcześniejszego uzgodnienia z zarządem

Kronika J.D.Wendlanda z XVIII w., zbiory Archiwum Państwowego w Koszalinie

wyposażenie studia, a także tzw. kołchożniki (odbiorniki radiofonii bezprzewodowej z czasów wczesnego PRL-u), gramofony i adaptory oraz radiodiodle.

(hol Radia Koszalin, ul. Piłsudskiego 41)
tel. 94 347 09 62
www.radio.koszalin.pl

Sala Tradycji Polskich Formacji Granicznych

Zwiedzanie wymaga wcześniejszego uzgodnienia z dowództwem Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej im. Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego. Ekspozycja dotyczy historii polskich formacji granicznych oraz patrona centrum. Przed budynkiem wyeksponowano przedwojenne słupy graniczne z rejonu Chojnickiego Inspektoratu Straży Granicznej. (ul. Piłsudskiego 92)
tel. 94 344 49 00
www.cos.strazgraniczna.pl

Muzeum Obrony Przeciwlotniczej

Aby je zwiedzić, należy to

uzgodnić wcześniej z dowództwem Centrum Szkolenia Sił Powietrznych im. Romualda Traugutta. W salach wystawowych znajdują się dokumenty związane z powstaniem i rozwojem polskich jednostek przeciwlotniczych oraz tradycjami Wyższej Szkoły Artylerii Przeciwlotniczej z lat 1948-1997, popularnie zwanej przez koszalinian „Zenitką”. Na zewnątrz muzeum można obejrzeć armaty i rakiety przeciwlotnicze oraz inny sprzęt, poczynając od czasów drugiej wojny światowej.

(ul. Wojska Polskiego 66)
tel. 94 345 69 44
www.cssp.sp.mil.pl

3. Działalność kulturalna

Bałtycki Teatr Dramatyczny im. Juliusza Słowackiego

Powstał jesienią 1953 r., a pierwsza premiera – *Ślubów panińskich* w reżyserii Ireny Górskiej-Damięckiej – miała miejsce już 16 stycznia

Muzeum Sztuki Książki

1743 r., przedmałżeński akt zapisu majątku z dnia 18 lutego 1756 r. przepisy określają spółki. Można tutaj zobaczyć pierwsze radia detektorowe, lampowe i tranzystorowe,

1954 r. w wynajętej sali. Koszaliński przybytek Melpomeny w ramach akcji „Lato w teatrze” prowadzi warsztaty teatralne adresowane do młodzieży spędzającej wakacje w mieście. (ul. Heleny Modrzejewskiej 12)
tel. 94 342 20 58
www.btd.koszalin.pl

Spektakl „Kartoteka” w Bałtyckim Teatrze Dramatycznym. Fot. z archiwum BTD

Filharmonia Koszalińska im. Stanisława Moniuszki

Orkiestra symfoniczna, która powstała w 1956 r., obecnie daje około 120 koncertów rocznie, również na scenach międzynarodowych. Z orkiestrą występowała większość uznanych polskich dyrygentów. Podczas wakacji odbywają się w koszalińskim amfiteatrze spektakle operowe dla 5000 widzów; znaczącymi wydarzeniami ostatnich lat były dzieła: *Tosca* Pucciniego, *Carmen* Bizeta i *Trubadur* Verdiego. (ul. Zwycięstwa 105)
tel. 94 342 20 22
www.filharmoniakoszalinska.pl

Centrum Kultury 105

Jest to największy animator wydarzeń kulturalnych, w tym współtworzonych przez mieszkańców miasta we wszystkich grupach wiekowych, od dzieci po seniorów. Przy centrum działają odnoszące sukcesy w skali krajowej amatorskie chóry, teatry,

zespoły muzyczne, wokalne i taneczne. Tutaj też znajdują się nowoczesne kino studyjne „Kryterium” oraz Bałtycka Galeria Sztuki i Galeria Scena. W gestii centrum jest także zarządzanie koszalińskim amfiteatrem.

(ul. Zwycięstwa 105)
tel. 94 347 57 01
www.ck105.koszalin.pl

Stowarzyszenie Teatr Propozycji „Dialog”

Ta ostatnia w Polsce scena rapsodyczna ma w repertuarze m.in. prezentacje poezji, recitale piosenki aktorskiej i poezji śpiewanej. W sali stowarzyszenia odbywają się różnego rodzaju spotkania autorskie oraz dyskusje z pierwszoplanowymi postaciami polskiej kultury.

(ul. Grodzka 3)
tel. 94 342 52 96
www.teatrdialog.koszalin.pl

Teatr Variété „Muza”

Proponuje okazjonalny repertuar muzyczno-rozrywkowy. Wśród różnorodnych

widowisk dużym zainteresowaniem cieszyły się musical *Cabaret* oraz rewia latynoska *Fiesta Latina*, a z koncertów – występy duetu gitarowego z Chicago, wokalistki z Ja-

Teatr Variété „Muza”

ponii Naomi Utamakura czy światowej sławy tenora Francesca Malapeny. Owacyjne przyjęcie zgotowano także polskim artystom estradowym m.in. Halinie Kunickiej, Krzysztofowi Daukszewiczowi i Krzysztofowi Piaseckiemu. (ul. Morska 9)
tel. 607 900 117
www.teatr-muza.pl

Koszalińska Biblioteka Publiczna im. Joachima Lelewela

Oprócz księgozbioru udostępnianego w formie tradycyjnej, fonoteki i wideoteki można skorzystać z czytelni i sali konferencyjno-kulturnej; szczególnej uwadze krajoznawców należy polecić dział regionalny. W gmachu znajduje się gabłota poświęcona kompozytorowi Władysławowi Turowskiemu, autorowi *Pieśni o ziemi koszalińskiej*, oraz gabłota poświęcona twórczości pisarza Gracjana Bojar-Fijałkowskiego. (pl. Polonii 1)
tel. 94 348 15 40
www.biblioteka.koszalin.pl

Opera „Straszny Dwór”, 55-lecie Filharmonii Koszalińskiej, 2011

Koszalin dla aktywnych

Warunki naturalne Koszalina – w tym głównie bliskość Bałtyku i obszary leśne Góry Chełmskiej – oraz rozbudowana baza sportowo-rekreacyjna sprzyjają aktywnemu wypoczynkowi. Brak wielkiego przemysłu, idący w parze z ekologiczną strategią rozwoju miasta i okolic, zapewnia nieskazitelną czystość ich środowiska przyrodniczego. Niezapomniane chwile wytchnienia od wielkomiejskiego gwaru znajdziemy nawet w centrum Koszalina – w cieniu zieleni parkowej.

Najwięcej osób korzysta

z dłuższego relaksu, spacerując leśnymi ścieżkami w **masywie Góry Chełmskiej**. Tutaj można uprawiać także nordic walking, marsze i biegi na orientację, kolarstwo górskie i przełajowe.

Fragment lasu u podnóża Góry Chełmskiej, przy ul. Rolnej, niedaleko giełdy samochodowej, zajmuje **Park Linowy „Avana”**. Oplecione galeryjkami drzewa są połączone mostami linowymi, kładkami, bujającymi się kłodami. Największą jednak atrakcją dostarczającą niezapomnianych wrażeń jest

tyrolka, czyli zjazd na linie z wysokości 16 m. Z parku korzystać mogą również najmłodsze dzieci w wieku od 4 do 7 lat na specjalnie dla nich przygotowanej trasie.

Wypoczynek **połączony z odnową biologiczną i rekreacją** proponuje kilka hoteli. Położone na terenie miasta obiekty oferują zajęcia aqua aerobiku i jazdy na rowerze, jak również hydromasaże, saunę suchą i parową, jacuzzi oraz możliwość skorzystania z kortu tenisowego.

Jeden z dziesięciu polskich **torów kartingowych** znacznie rozszerzył swoją ofertę zarówno dla kierowców oraz zawodników, jak i widzów. W Ośrodku Sportów Motorowych „Motopark” można skorzystać m.in. z doskonalenia technik jazdy czy też zamówić przejażdżkę z kierowcą wycynowym. Ponadto odbywają się tutaj niezwykle widowiskowe pokazy sportów ekstremalnych typu drift,

supermoto czy stunt.

W 1953 r. na polach odległej o 23 km od Koszalina miejscowości Zegrze Pomorskie zostało zbudowane lotnisko wojskowe, udostępnione w latach 1965-1991 Polskim Liniom Lotniczym „LOT” kursującym na linii krajowej Koszalin-Warszawa. Po rozformowaniu pułku myśliwskiego w 1999 r. władze miasta podjęły skuteczne działania, w wyniku których **Port Lotniczy Koszalin** nadal jest lotniskiem czynnym. Lotnisko ma dwa pasy startowe: betonowy o długości 2500 m oraz trawiasty. Co prawda nie obsługuje stałych połączeń w komunikacji lotniczej, ale mogą z niego korzystać samoloty prywatne, parolotnie, balony; latem jest lądowiskiem dla helikoptera służb ratowniczych. Gospodarzem lotniska jest Aeroklub Koszaliński, który prowadzi również szkolenia samolotowe, szybowcowe i spadochronowe.

Zawody kartingowe

Tradycje żeglarskie

Koszalin liczą ponad 50 lat. Przez wiele lat wilków morskich szkolił klub „Tramp” (obecnie z siedzibą w Mielnie), korzystając z przystani na Jeziorze Jamno. Brak własnego portu morskiego jednak powodował, że kolejne flagowe jachty wypływały w rejsy z portu macierzystego Kołobrzeg. Największym jachtem do dziś jest „Wojewoda Koszaliński”, który dziewiczy rejs do Nowego Jorku odbył w 1976 r., a w 1982 r. sprawdził się, opływając przylądek Horn.

Miłośnicy finezyjnych akrobacji na łyżworolkach i deskorolkach mogą bezpłatnie korzystać ze skateparku przy ul. Fałata 34, obok „Hali Gwardii”. Ponadto w zespole

obiektów sportowych oddana została niedawno jedna z najnowocześniejszych w kraju hala sportów walki, w której można obejrzeć zawodników judo kontynuujących tradycje koszalińskich olimpijczyków, w tym brązo-

wego medalisty z Montrealu – Mariana Tałaja.

Nie tylko w razie niepogody warto odwiedzić klub **Adria Squash Koszalin** przy

Fot. z archiwum Biura Promocji i Informacji Urzędu Miejskiego w Koszalinie

ul. Grunwaldzkiej 8-10. Na bazie dawnego kina powstały cztery doskonałej jakości kryte korty do squasha. Klub prowadzi naukę gry i zajęcia dostosowane do wszystkich grup wiekowych, poczynając od najmłodszych, zapraszanych wraz z rodzicami.

Zimowa jazda na łyżwach możliwa jest na zadaszonym **Lodowisku „Alaska”** przy ul. Fałata 34. Taflę lodową o wymiarach 20 × 30 m można również wynająć do gry w hokeja.

Miasto ma dwa stadiony sportowe. Stadion piłkarski im. Stanisława Figasa (KS Gwardia Koszalin) przy ul. Fałata 34 oraz stadion lekkoatletyczny (ZOS Bałtyk Koszalin) przy ul. Andersa 16. ZOS Bałtyk Koszalin dysponuje też tartanową bieżnią; można tam również rozgrywać mecze piłki nożnej, podobnie jak na koszalińskich orlikach.

Regaty o Puchar Prezydenta Koszalina. Lipiec 2011

Na turystycznym szlaku

Pieszko po Górze Chełmskiej

Znakowane szlaki pieszko po Górze Chełmskiej można podzielić na dwa rodzaje: spacerowe, o długości do ok. 12 km, które można pokonać w ciągu kilku godzin, oraz regionalne, o długości 40-50 km, na pokonanie których trzeba przeznaczyć dwa etapy dzienne.

Szlaki spacerowe

1. Niebieski Szlak Porwanego Księcia: Koszalin, ul. Gdańska – Sanktuarium Przymierza na Górze Chełmskiej – Sianów (dawna fa-

bryka zapalek) liczy 12,6 km. Nazwa szlaku upamiętnia legendarne porwanie księcia Bogusława X Wielkiego przez mieszczan koszalińskich w 1475 r.

2. Żółty Szlak Pętla Tatrzańska: Koszalin, ul. Gdańska – Sanktuarium Przymierza na Górze Chełmskiej ma długość 11,8 km. Trasa wiedzie przez najbardziej strome, zalesione stoki masywu Góry Chełmskiej i wzniesienia – Górę Piaskową, Górę Kamienną i Górę Gołąbek. Szlak ten do złudzenia przypomina tatrzańską Ścieżkę Nad Regłami.

3. Zielony Szlak Kamieni Granicznych: Koszalin-Dzierżęcino – Bonin liczy 12 km. Znajdujące się na trasie trzy kamienie wyznaczają średniowieczną granicę posiadłości miejskich i dóbr klasztoru cysterek; dwa z nich mają wykute krzyże oraz znak Koszalina (odwrócona litera Z).

Szlaki regionalne

1. Czarny Szlak im. Papieża Jana Pawła II: Sanktuarium Przymierza na Górze Chełmskiej w Koszalinie (wyświęcone przez Ojca Świętego 1 czerwca 1991 r.) – Sanktuarium Matki Bożej Bramy Nieba na Świętej Górze Polanowskiej (kamień węgielny wmurowany w pustelnię franciszkańską poświęcony przez Ojca Świętego podczas

wizyty w Pelplinie). Liczący 47,1 km szlak w większości pokrywa się z projektowaną drogą pielgrzymkową Świętych Gór Pomorza.

2. Czerwony Szlak im. Józefa Chrzęszczyńskiego: Koszalin, Sanktuarium Przymierza – Tychowo ma 50,2 km. Na trasie znajdują się m.in. największy głąz narzutowy „Trygław”, ścieżka edukacyjna „Czapla Góra” oraz pomnikowe dęby „Bogusław” i „Józef”. Trasa upamiętnia pierwszego koszalińskiego przewodnika i prezesa oddziału PTTK.

„Koszałkiem” przez Jezioro Jamno

W sezonie letnim niezwykle atrakcyjny sposób dojazdu z Koszalina na nadbałtyckie plaże położone na Mierzei Jamneńskiej stanowi tramwaj wodny „Koszałek”. Jest on skomunikowany z autobusem linii 1J, którym można dotrzeć do przystani w Jamnie z dworca PKP. Prom kursuje

„Koszałek”

Koszalińska kolejka wąskotorowa

wahadłowo na trasie Jamno – Kanał Jamneński – Unieście. Zbudowany w stoczni rzecznej w Płocku płaskodenny statek zabiera na pokład 67 osób oraz rowery i wózki dla osób niepełnosprawnych. Rejs przez jezioro zajmuje zaledwie 20 minut, czyli dokładnie tyle, ile trzeba przeznaczyć na dojazd samochodem przy słabym natężeniu ruchu drogowego.

Szlakiem wąskich torów

Stowarzyszenie Miłośników Koszalińskiej Wąskotorówki organizuje na zbiorowe zamówienie przejażdżkę zabytkowym taborem na trasie: Koszalin Wąskotorowy – Manowo, co można połączyć ze zwiedzaniem ścieżki edukacyjnej „Czapla Góra” w Manowie.

Szlaki rowerowe w Koszalinie

Dojazd rowerem na nadmorską plażę w Mielnie zapewnia asfaltowa ścieżka rowerowa o długości 12 km poprowadzona wzdłuż dróg nr 11 i nr 165 dawnym torowiskiem tramwajowym. (Pierwsze połączenie kolejowe „Małym Pociągiem” ruszyło już w 1905 r., a w 1913 r. zostało zastąpione tramwajem nazwanym „Pociągiem Plażowym”, który kursował aż do Unieścia).

Planuje się, że kolejne ścieżki rowerowe będą oddawane do użytku stopniowo, w miarę postępowania

remontu koszalińskich ulic, z odrębnymi przejazdami dla rowerzystów z sygnalizacją świetlną. Najstarsza, dziś już historyczna, droga rowerowa powstała wzdłuż ul. Jana Pawła II.

Szlaki rowerowe w okolicach Koszalina

W ostatnich latach wokół Koszalina powstała gęsta sieć znakowanych szlaków rowerowych, która ma na celu ułatwiać poznawanie walorów krajoznawczych najbliższej okolicy podczas rowerowych eskapad. Wśród szlaków tych znajdują się:

1. Zielony Szlak Gótowny: Koszalin-Lubiatowo – Rezerwat Archeologiczny „Kamienne Kręgi” w Grzybnicy liczy 20,6 km. Jest to jeden

Plaża w Mielnie

z najstarszych szlaków rowerowych, który powstał już pod koniec lat 80. XX w. Można z niego korzystać także w celu dojazdu do grobów megalitowych pod Mostowem.

2. Żółty Trakt Rybogyfa: Koszalin, ul. Słupska – Koszalin-Dzierżęcino, ul. Lubiatowska ma 23,7 km długości. Ułatwia on wyjazd

z Koszalina w kierunkach wschodnich, w tym dojazd do Sianowa, Węgorzewa Koszalińskiego i Policka.

3. Czarny Tychowski Trakt: Koszalin, ul. Lechicka – Tychowo liczy 41 km. Szlak ten stanowi najkrótszy dojazd drogami asfaltowymi do Ogrodu Botanicznego „Wiciokrzew” we Włokach.

Szlak rowerowy „Bike the Baltic”

Jest to nazwa międzynarodowego szlaku rowerowego, który – także poprzez połączenia promowe – przecina Skanię, Bornholm i Półwysep Koszaliński. Trasa dojazdu z przystani w Kołobrzegu do Mielna pokrywa się z przebie-

giem trasy R-10, stąd zaś do Koszalina biegnie ścieżka rowerową (uwzględniony jest też wariant z przeprawą przez Jamno). Od skrzyżowania ul. Piłsudskiego i ul. Traugutta szlak tworzy pętlę dojazdową do Rezerwatu Archeologicznego „Kamienne Kręgi” w Grzybnicy. Szlak powstał w ramach projektu unijnego „Zjednoczeni w różnorodności”.

Fot. z archiwum Biura Promocji i Informacji Urzędu Miejskiego w Koszalinie

